

Fogházaink állapota.

1872—1886.

Irta

dr. Jekelfalussy József.

A hazai börtönügy fontos kérdésének megismertetése körül kellő adatok hiányában, mind eddig vajmi kevés történt. Jelen értekezés sem karolja fel az összes börtönügyet, hanem csak a királyi törvényszékek és járásbiróságok mellett létező azon fogházakat kívánja ismertetni, melyek felett, az 1871. évi XXXIII. t.-cz. 25. §-a értelmében, a felügyeletet s az ebből folyó adminisztratív teendőket közvetlenül a kir. ügyészek, illetve helyettük a járásbírák gyakorolják. Az igazságügyminiszter közvetlen felügyelete alatt álló fegyházak, államfogházak, kerületi börtönök, közvetítő és javító intézetek, valamint a belügyminiszterium alatt álló hatósági és rendőrségi letartóztatási helyiségek és azok különféle viszonyai itt figyelmen kívül maradnak.

A börtönügynek tehát csak egy része, a *fogházak* képezik a jelen ismertetés tárgyát, de ezekről gyűjtött adataink másfél évtizedre, vagyis a kir. ügyészségek szervezéseig nyúlnak vissza.

Mielőtt azonban a begyűlt gazdag adatok alapján a jelen és közelmúlt részletes ismertetésébe fognánk, szükségesnek látszik, hogy néhány odavetett vonással, a hazai fogházügy korábbi állapotáról is némi tájékoztató képet nyujtsunk.

Szabadságvesztés büntetések hazánkban századok óta alkalmaztatnak. Súlyosabb nemét a *tömlöcz* vagy börtön (carcer), az enyhébbet a *fogság* (arrestum) képezte. De sem a helyiségek minősége, sem a két büntetésnem közti különbségek a törvény által pontosan meghatározva nem voltak. A gyakorlatban a tömlöczbüntetés alkotó részeit, a szabadságvesztésen kívül, a nehéz vas, a böjt, a bot és úgylátszik a pizok *) képezték.

*) »Nem rég az ideje, hogy latinul szerkesztett ítéleteink a bűnöst »ad squallores carcerum« kárhoztatták, mintha maguk a bírák is a szennyet és tisztátalanságot a börtön lényeges tulajdonságának hitték volna.« Sár-váry Jakab: A büntetésről és különösen a halálbüntetésről. Pest, 1844. 80 lap.

Letartóztatási czélokra régibb időben leginkább földalatti helyiségek, u. m.: várbeli casamáták és a törvénykezési hatóság épületeinek pinczéi használtattak.

Számba vehető külön épületek e czélra, (eltekintve az 1773-ban Sze MPCzen felállított országos fegyintézettől) csak a jelen század huszas éveitől kezdve készítették; Aradmegye (1821) volt e téren az első.

Később a külföld példája és Bölöni Farkas Sándor, Schedel Ferencz, Zsoldos Ignác, báró Eötvös József, Lukács Móricz, Szemere Bertalan, Sárváry Jakab, Balla Károly és mások irodalmi munkássága által indítatva, néhány törvényhatóság dicséretes tevékenységet fejtett ki új fogházak építése körül. De hogy ez az ország fogházügyének általános állapotán mily keveset javított, azt meglátjuk alább az 1843. évi országgyűlés fölirati javaslatából.

A végrehajtás a vármegyékre, a szabad királyi városokra és a vérhatalommal bíró uradalmakra volt bízva, melyek azt alárendelt közegeik, leginkább a tiszti ügyész és várnagy, illetőleg az uradalmi ügyész és valamely gazdatiszt által fogyanatosították.

Hogy minő volt ezen végrehajtás, arra nézve — az említett írók megrendítő részletezéseitől eltekintve — legyen szabad az 1843^{3/4}. évi országgyűlésnek a szakértők előtt eléggé világos fölirati javaslatára hivatkozni, mely így szól: »... Különösen siralmas és közaggodalmat okozó a tömlöczök állapota hazánkban, mert azon kívül, hogy ezekben a fegyelem törvényhatóságokként egyenetlenül változván, a hasonló bűnösök e körülménynél fogva szükségképen a különböző mérték és így különböző igazság szerint lakolnak, bennök sem a büntetés jogszerű céljaira nem fordítatik figyelem, sem elkülönzés vagy gondos osztályozás által nem kiméltetnek s nem őriztetnek az elzártak jó érzeményei, se nincsenek jelen azon feltételek, melyek mind a testi egészség, mind az erkölcsi tisztaság vagy megőrzésére vagy visszaszerzésére okvetlenül megkivántatnak.«

Kitűnik ebből az is, hogy a fogházügy javítását czélzó főispáni utasítások és helytartótanácsi körlevelek, melyek a mult század közepe óta a fogházak fölszerelése, a foglyok őrzése, osztályozása és valláserkölcsi oktatása tárgyában kiadattak, írott

malaszt maradtak, s hogy a felsőbb ellenőrzés egészen hatálytalan volt.

Az ötvenes években a fogházi viszonyok tetemesen megjavultak. A meghatározott székhelyen folytonosan működő bíróságok, a régibb fogházak nagy részét átvették, s a hiányokat átalakítás vagy új építkezés útján fokozatosan pótolni igyekeztek. Lényeges befolyással volt a fogházi viszonyok javulására, hogy ugyanazon években Magyarország területén 8 országos fegyintézet állítottatott fel, melyek a hosszabb időre elítélteket magukba fogadván, ez által fogházaink túltömöttségén sokat segítettek. Ez időben a büntetések minősége határozott és végrehajtása, valamint a fogházak kezelése is egyöntetű volt, a tisztaságra, élelmezésre és fegyelemre több gond fordítottatott, s az ellenőrzés is hatályos vala.

A hatvanas években a fogházi viszonyok a Királyhágón inneni részekben folyton hanyatlottak. A megyei tisztviselők természetbeli lakásaira és a hivatalok emelkedő szükségleteinek fedezésére, sok helyütt a használhatóbb fogházi helyiségek is igénybe vétettek. Ezenfelül a bírósági szervezet változása folytán több fogház megszűnt, újak pedig nem építettek; s még a helytartótanács hatósága alá került országos fegyintézeteket sem vették a törvényhatóságok kellőképen igénybe; holott a népesség növekedésével és egyéb kedvezőtlen körülmények következtében a letartóztatottak száma szaporodott.

A büntetések minősége ismét bizonytalanná, azok végrehajtása, valamint a fogházak kezelése törvényhatóságokként különbözővé vált, a szerelvények és ruházat lassankint elkallódtak; a tisztaság fentartására és az élelmezésre kevesebb költség és gond fordítottatott; a fegyelem meglazult, és az ellenőrzés jótékony hatása nem mutatkozott.

Ezen hanyatlást az alkotmányos hatóságoknak 1867. évben történt visszaállítása is csak rövid időre állította meg; mert az 1869. IV. t.-cz. a törvényhatóságok birói hatalmát elvileg megszüntetvén, azok ettől fogva az elsőfolyamodásu kir. bíróságoknak 1872-ben bekövetkezett életbeléptetéseig, magukat a fogházállapotok javítására hivatva nem érezték.

Igy álltak hazánkban a fogházállapotok, midőn 1872-ben a budapesti- és maros-vásárhelyi kir. főügyészségek felügyelete

alatt álló, kinevezett kir. ügyészek vették át a fogházak kezelését. E szaktestület, kötelességéhez hiven, mindjárt az átvétel után, komoly munkához látott, bár rendkívüli akadályokkal és előítéletekkel kelle mindenütt megküzdenie. Itt-ott még a helyiségek átvétele is nehézségekbe ütközött; az ügyészségi szervezet kezdetben nem találván sehol rokonszenvre, akadályok után akadályok gördítették elébe. Miután számtalan vesződséggel birtokba vétettek a helyiségek, akkor állott elő a legnagyobb nehézség: a fogházak elhanyagolt volta és a pénztelenség.

A főügyészségek összpontosító vezetése alatt, mind e kettővel igyekeztek az ügyészségek már 1873-ban megküzdeni. Rend, tisztaság és fegyelem lett meghonosítva mindenfelé, a merre csak az ügyészségek hatásköre ért; az élelmezés szigorú felügyelet alá helyeztetett, a letartóztatottak egészségi állapotára súlyt fektettek, a felszeretlen helyiségeket kezdték apránként a legszükségesebbekkel ellátni és mindjárt elejétől kezdve, kiválóan arra törekedtek, hogy azon helyeken, hol a helyzet teljesen tarthatatlan és az új építkezés elkerülhetlen volt, a korigényeknek megfelelő új épületek emeltessenek, a hol pedig a helyzet valamivel jobb volt, ott pótépítésekkel és nagyobb átalakításokkal igyekeztek a fogházakat a kor színvonalára emelni.

Az ügyészségek szervezése óta immár tizenöt év telt el s mint az imént említettük, ez idő alatt sok történt a fogházügy terén és fokozatos, itt-ott mondhatni rohamos javulását látjuk a már előbb javulni kezdő állapotnak. E javulást és a még létező hiányokat az egész országról, vagyis mindkét főügyészség területéről, számszerűleg megállapítani és hiteles adatokkal megvilágítva feltüntetni a jelen állapotot, nemcsak az érdeklődő szaköröknek képezte forró óhajtását, hanem immár az ügy érdekében is elodázhatlan szükségként jelentkezett.

Az adatok gyűjtésénél a fogházakat két osztályba soroztuk. Az egyikbe a kir. ügyészek közvetlen, a másikba a kir. járásbiróságok helyettesítő felügyelete alá tartozó fogházak soroltattak s mindenikre külön kérdőív adatott ki, a járásbiróságok helyettesítő felügyelete alá tartozó, rendszeren kisebb terjedelmű, fogházi iskolával és rabipari intézményekkel nem bíró fogházakra vonatkozólag, csak a helyiségekre, a letartóztatottak

számára és a tartási költségekre vonatkozó adatok szereztettek be.

Ismertetésünk folyamán az első osztályba tartozó fogházakat rövidség okáért ügyészségi, a másodikba tartozókat járásbirósági fogházaknak nevezzük, itt azonban ki kell emelnünk, hogy a törvényszékek székhelyén működő kir. járásbiróságok rendszerint külön fogházzal nem bírnak, hanem foglyaikat a kir. ügyész felügyelete alatt álló törvényszéki fogházban helyezik el, miért is az ezekre vonatkozó adatok a törvényszékiek között foglaltatnak.

A kívánt adatok valamennyi ügyészségtől és járásbiróságtól beérkeztek s az országos statisztikai hivatalban feldolgoztatván, egy nagyobb terjedelmű munkában lesznek közrebocsátva, miért is jelen ismertetésünknel csak a főbb eredményekre térünk ki és fogházügyünk összevont, tömör képét igyekszünk szem elé állítani.

Hogy összefoglaló ismertetésünkben az ismétlést lehetőleg kikerüljük, legelőször is a *letartóztatottak számát* fogjuk szemügyre venni, mely körül, mintegy központ körül forognak összes adataink s mely összehasonlításainknál csaknem állandó tényezőként szerepel.

A tizenöt évi átlag szerint évenként megfordult:

vizsgálati fogoly:

a) a kir. ügyészségeknél . . .	21,091
b) a kir. járásbiróságoknál . . .	19,844
Összesen . . .	<u>40.935</u>

jogérvényesen elítélt:

a) a kir. ügyészségeknél . . .	32,537
b) a kir. járásbiróságoknál . . .	34,165
Összesen . . .	<u>66,702</u>
Együtt . . .	<u>107,637</u>

Ezen összeg a kir. ügyészi és járásbirósági fogházak közt majdnem teljesen egyenlően oszlik meg, az előbbiekre 53,628, az utóbbiakra 54,009 fő jutván. Évenként tehát közel 108,000 fővel volt a fogházak kezelőinek dolga; a mi a lakosság 0.74⁰/₁₀-ának felel meg. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a vizsgálati foglyok jogerejü elítéltetésük esetén az elítéltek létszámában újra

előfordulnak, valamint hogy a vizsgálati foglyok szintügy, min az elítéltek, a más fogházba való átszállítások alkalmával is újra számba vétetnek. Mindezen körülményeknek és a bűnügyi statisztika adatainak figyelembe vétele mellett, kétségtelen, hogy a 107,637 főnyi forgalmat sokkal kevesebb egyén szolgáltatja.

A letartóztatottak két kategóriáját véve szemügyre, azt látjuk, hogy átlag a kir. ügyészségeknél és járásbiróságoknál a vizsgálati foglyok és elítéltek száma csaknem egyező; pedig a törvényszékek és a kir. járásbiróságok birói hatáskörét tekintve, amazoknál a vizsgálati foglyoknak, emezeknél az elítélteknek kellene nagyobb számban előfordulni. A különbségeket azonban kiegyenlíti az a körülmény, hogy egyfelől a törvényszék elé tartozó bűnügyekben a vizsgálatokat, a törvényszéki vizsgáló birák helyett, nagyrészből a járásbiróságok teljesítik, másfelől, hogy a központi járásbiróságok által elítélt és az ügyészi fogházakban letartóztatott foglyok száma tetemesen meghaladja azokét, a kik a törvényszékek által ítéltettek ugyan el, de főképen a megszüntetett törvényszékek székhelyén levő nagyobb járásbirósági fogházakban nyernek elhelyezést.

Az egyes évek adatait tekintve, mint legörvendetesebb haladást emeljük ki, hogy *a vizsgálati fogságban letartóztatottak* száma a kir. ügyészségeknél az 1872. évi állapottal szemben 1886-ban 46.47 $\frac{0}{10}$ -kal, a járásbiróságoknál pedig ugyanazon időben 36.64 $\frac{0}{10}$ -kal apadt. Látható tehát, hogy az eléggé nem indokolt letartóztatások számának kevesbitése a főügyészek gondjainak állandó tárgyát képezte s hogy ezen törekvéseiket nemcsak a kir. ügyészek, hanem a biróságok is mindinkább támogatták. Ehhez járult, hogy a büntető törvénykönyv és az eljárási szabályok életbeléptetése a letartóztatás eseteit nemcsak szűkebb körre szorította, hanem adott esetben azok pontosabb alkalmazását is lehetővé tette. Mindezen tényezők oda hatottak, hogy — a mint alább még több alkalommal és még határozottabban kimutatjuk — a vizsgálati fogság fokozatosan csak a súlyosabb bűnesetekre szorított.

A fogházakban eltöltött napokból kiszámítva *a letartóztatottak átlagos napi létszámát*, a következő eredményeket nyerjük:

É v	A vizsgálati foglyok		A jogérvényes ítélet folytán letartóztatottak		Az összes letartóztatottak		
	á t l a g o s n a p i l é t s z á m a						
	az ügyészségi	a járásbírósi	az ügyészségi	a járásbírósi	az ügyészségi	a járásbírósi	együtt
f o g h á z a k b a n							
1872 . . .	3,425	687	4,573	594	7,998	1,281	9,279
1873 . . .	3,689	738	4,979	640	8,668	1,378	10,046
1874 . . .	3,896	789	5,269	693	9,165	1,482	10,647
1875 . . .	3,005	962	5,552	1,186	8,557	2,148	10,705
1876 . . .	2,825	1,020	5,191	1,333	8,016	2,353	10,369
1877 . . .	3,138	1,067	5,177	1,190	8,315	2,257	10,572
1878 . . .	2,991	1,068	5,095	1,163	8,086	2,231	10,317
1879 . . .	2,904	1,058	4,823	1,245	7,727	2,303	10,030
1880 . . .	2,997	1,006	4,796	1,204	7,793	2,210	10,003
1881 . . .	2,978	817	5,052	1,177	8,030	1,994	10,024
1882 . . .	3,146	844	6,143	1,210	9,289	2,054	11,343
1883 . . .	3,167	834	6,498	1,389	9,665	2,223	11,888
1884 . . .	2,857	795	7,522	1,599	10,379	2,394	12,773
1885 . . .	2,642	791	7,237	1,771	9,879	2,562	12,441
1886 . . .	2,551	716	6,818	1,769	9,369	2,485	11,854
15 évi átlagban: a bpesti fő- ügyészségi te- rületen . . .	2,670	666	4,890	996	7,560	1,662	9,222
a maros-vásár- helyi főügyész- ségi területen	406	212	750	213	1,156	425	1,581
Együtt. .	3,076	878	5,640	1,209	8,716	2,087	10,083
	3,954		6,849				

Ezen adatok szerint a vizsgálati foglyok 15 évi átlagos napi létszáma 3,954, a jogérvényes ítélettel letartóztatottaké pedig 6,849 volt, s így az összes 10,803 letartóztatottnak a vizsgálatiak 36.60^o/_o-át, az elítéltek pedig 63.40^o/_o-át képezték.

A vizsgálati foglyokból 15 évi átlag szerint az ügyészségi fogházakra 77.80^o/_o, a járásbírósiakra 22.20^o/_o, a jogérvényesen elítéltekből pedig az ügyészségi fogházakra 82.35^o/_o, a járásbírósiakra 17.65^o/_o esett. A letartóztatottnak tehát mindkét osztálya túlnyomó számban az ügyészségi fogházakban volt elhelyezve, különösen a jogerős ítéletet folytán letartóztatottak, kiknek átlagos létszámából majdnem ötszörte több volt elzárva az ügyészségi, mint a járásbírósi fogházakban.

A 15 év folyamán történt változásokat vizsgálva, azt látjuk,

hogy a királyi ügyészségeknél a vizsgálati foglyok átlagos létszáma az 1872. évi 3,425 fővel szemben 1886-ban 2,551-re szállott le, az elítélteké pedig ugyanazon időben 4,573-ról 6,818-ra emelkedett; továbbá tapasztaljuk, hogy a járásbiróságoknál a vizsgálati foglyok létszáma némileg emelkedett, az elítélteké pedig a kezdetbeli 594 főnél majdnem háromszorta megnagyobbodott.

Különösen szembe tűnik a vizsgálati foglyok számának jelentékeny apadása és az elítélteknek még nagyobb emelkedése, a mely változások végeredményükben az összes letartóztatottak átlagos napi létszámának az 1872. évi 9,279 főről 1884-ben 12,773 főre való emelkedését okozták, mígnem a következő két évben a két újonnan épült országos intézetbe való elszállítások által a létszám 11,854 főre szállott le. Az emelkedés tehát 1872-vel szemben még időszakunk végén is 2,575 főre ment.

A letartóztatottak létszám viszonyainak ismertetése után, áttérve a *felügyelő és őrszemélyzetre*, azt látjuk, hogy ezek száma 15 év alatt 1,584-ről 1,741-re emelkedett, a mi 9.94⁰/₁₀₀ szaporodásnak felel meg, ez valóban csekély emelkedés, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanazon idő alatt az összes átlagos rablétszám 27.75⁰/₁₀₀-al szaporodott, s hogy a fogházak azóta kibővítettek s azokban több iparág honosított meg, mi a felügyelet és őrszolgálatot jelentékenyen megnehezítette. Épült ugyan több új fogház és számos, kellő biztonságot nem nyújtó helyen ma már tetemes javítás is történt újabb építkezések által; mindamelllett a föntebb jelzett viszonyok elkerülhetetlenné tették hogy a rendes őrszemélyzet némely helyeken napidíjas fogházörök által szaporíttassék; 1886-ban összesen 9 ily egyén volt alkalmazva.

1872-ben minden őrszemélyre az átlagos rablétszámából 7 fogoly esett; 1886-ban ellenben 8; és pedig az ügyészségi fogházaknál 1872-ben 7, a járásbiróságoknál 4, 1886-ban viszont az előbbieknél 9, az utóbbiaknál pedig 5. Ma tehát daczára a személyzet létszáma növekedésének, átlagosan egy-egy örre több fogoly esik, mint 15 év előtt.

A *fogházak száma* csaknem egészen összeesik az ügyészségek és járásbiróságok számával, eltérés csak annyiban van, hogy a rimaszombati ügyészi fogház mellett a pelsöczi, a zombori ügyészi fogház mellett a szontai fiókfogház van rendszeresítve és e két

helyen járásbiróság nem lévén, mint különálló fogházhelyiségek vétettek számba, ellenben az ujvidéki ügyészségi fogház mellett rendszeresített palánkai füztelep, az ottani járásbiróságnál lön kimutatva.

A lefolyt másfél évtized alatt az ügyészségi fogházak száma 107-ről 67-re szállt, vagyis 37,38 $\frac{0}{10}$ -kal csökkent; a járásbirósági fogházaké ellenben emelkedést mutat, a mennyiben 274-ről 317-re szaporodott. Itt természetesen csak a külön fogházakkal bíró járásbiróságokat vettük figyelembe, vagyis azokat, melyek épület és ügykezelés tekintetében el vannak különítve az ügyészségi fogházaktól. Az el nem különített fogházak (az u. n. központi járásbiróságok, melyek befoglaltatnak az ügyészségi fogházak számában) 98-ről 63-ra szállottak le, mi szinte a kir. törvényszékek számának apadásában leli magyarázatát.

Az ügyészségi és járásbirósági fogházak *az elhelyezés tekintetében* nagy különbséget mutatnak, mert míg az előbbieknél majdnem fele az 1871. XXXI. t.-cz. értelmében a törvényhatóságoktól átvett épületben volt elhelyezve s az állami épületekre is 32,43 $\frac{0}{10}$ esett, az utóbbiaknak közel fele bérházakban volt s csak 17,95 $\frac{0}{10}$ -ka volt törvényhatósági és 19,49 $\frac{0}{10}$ -ka állami épületben. Ingyenes épületekben az ügyészségi fogházaknak 12,16 $\frac{0}{10}$ -a, a járásbiróságiaknak 14,61 $\frac{0}{10}$ -a volt elhelyezve.

A bérházakban elhelyezett ügyészségi fogházak évi bérösszege 20.851 frtra rug, míg a járásbiróságiaké 27,354 frtra, az ügyészségeknél tehát egy bérlett fogház helyiség átlagosan 311 frtba, a járásbiróságoknál pedig csak 72 frtba került. Megjegyzendő, hogy az úgynevezett központi járásbirósági fogházak bérösszegei, az ügyészségi fogházak bérösszegeiben foglaltatnak.

A fogházügy legfontosabb kérdéseinek egyikét a *helyiségek kérdése* képezi. Törvényhozásunk szakított ama középkori felfogással, mely a fogházakat a borzalom helyeinek, az elevenek sirjának tekintette. A szabadságvesztés büntetés: legyen az, minek a törvény kimondja, s ne legyen a testi egészség, a lelki épség aláásója, sokszor az élet elrontója. Mindjárt ismertetésünk elején vázoltuk röviden, hogy mily szomorú állapotban voltak fogházaink, midőn azok a kir. ügyészségek felügyelete alá kerültek. A teendőkkel tisztában voltak az érdekelt hatóságok, de az állam pénzügyei nem engedték, hogy a hiányok gyökeresen és

gyorsan pótoltsanak, s a rendelkezésre álló csekély anyagi eszközök mellett, többnyire csak az égetően szükséges javítások, pótlások és kiegészítésekre kellett szorítkozni, és csak ritkán telt új építkezésekre: 1872—1886-ban e célra 1.492,313 frt 73 kr. lön felhasználva.

Mennyire javultak fogházaink ezen építkezések és beruházások folytán, azt alább, az 1872. és 1886. évi fogházi helyiségek összehasonlító kimutatásából fogjuk leginkább láthatni, ezelőtt azonban czélszerűnek véljük a fogházi helyiségek mikénti *berendezésének* ismertetését előrebocsátani, mert csak ezen adatok feltüntetése után ítélhetjük meg alaposan, vajjon az építkezésekre és javításokra fordított költség valóban czélszerűen lön-e felhasználva vagy sem?

Adataink szerint 1886. végén a letartóztatásra szolgáló helyiségek közül — csak az ügyészi fogházakat tartva szem előtt — világos volt 51, részben sötét 14, sötét pedig két fogházi helyiség (a nagybecskereki és rimaszombati). Az egészen sötét helyiségek tehát az összes letartóztatási helyiségeknek meglehetősen csekély százalékát teszik. Ellenben 1872-ben csupán a budapesti kir. főügyészség területén 18 ügyészségi fogháznak valamennyi fogházzobája, 9-nek pedig egy része volt sötét. A haladás tehát ezzel szemben másfél évtized alatt szintén jelentékeny. A letartóztatásra szolgáló helyiségek szellőztethetők voltak 51 ügyészségi fogházban, 14-ben pedig csak részben, míg kettőben (a szegszárdi és tordai fogház) épen nem; 57 fogházban száraznak volt mondható a helyiség, 1-ben (a beszterczei fogháznál) teljesen, 9-nél részben nedves; a biztonság igényeinek megfelelő 58 ügyészségi fogház, 8 csak részben, 1 (a kalocsai fogház) pedig épen nem. 1872-ben, de csak a budapesti főügyészség területén, 12 ügyészségnél épen nem, 11 ügyészségnél pedig részben nem voltak szellőzhetők a fogházhelyiségek; 11 ügyészségnél valamennyi fogházhelyiség nedves volt, 11 helyiség pedig részben. Mindkét irányban pedig kétségbevonhatlan javulás constálható.

A letartóztatottak egészségére nézve nagy befolyással van az ivóvíz kérdése. Kút vagy vízvezeték 57 ügyészségi fogházban van, ezek közül a minőséget tekintve, 54 elegendő, 4 kevés

vizzel rendelkezik; 42 fogházban a víz jó, de már 13 fogházban rossz.

Az 1872-iki adatok szerint a budapesti főügyészség területén 3 ügyészségnél egyetlen fogházhelyiséget sem lehetett fűteni, most pedig már csak egy ügyészségi fogházban, a fiumeiben nincs fűtés, a mit különben az ottani enyhe égalj is indokol. A többi ügyészségi fogházban, hét esetben Meiszner-féle légfűtés, egyben forróvíz fűtés, kettőben cserép, hatvankettőben pedig vaskályha van alkalmazva. A fűtőanyag nagyobbára (64 helyen) kemény fa, csak egy esetben kőszén s egy helyen puha fa. Éjjeli világításra 11 esetben légszesz, 62 esetben kőolaj és 13 esetben virágolaj használatik.

A fogházzobákban ürülésre 9 helyen vasból készült légmentesen záródó üredényt, 3 fogházban cserépedényt, 22-nél bádogedényt, 35-nél pedig tölgyfacsöbröket használnak. Itt tehát még igen sok a tennivaló az egészségi viszonyok érdekében. Vasból készült szagtalan üredények csak az aradi, balassa-gyarmati, beszterczebányai, debreczeni, egri, pancsovai, pozsonyi, szolnoki és maros-vásárhelyi kir. ügyészségi fogházakban vannak. Az árnyékszékek közül csak 49-nek van emésztőgödre, 22-nek pedig elvezető csatornája is.

A fogházi helyiségek valamennyi kelléke közt a legfontosabb, a kellő *légiürtartalom*. Az emberi organismus egészséges működésére bizonyos nagyságu légür szükséges (tudományos kísérletek ezt 19 köbméterben állapították meg) s ha ez nincs meg, a megromlott levegőjü, zsufolt helyiség aláássa az egészséget és kész melegágya mindenféle betegségnek és járványnak. Köztudomásu, hogy fogházaink e tekintetben mennyire nem feleltek meg a legszerényebb igényeknek, a legprimitivebb követelményeknek sem. Igaz ugyan, hogy a fogházhelyiségek javítása körül a lefolyt másfél évtized alatt sok történt, de a viszonyok gyökeresen máig sem változtak meg, mert leküzdhetetlen akadályát képezte a gyökeres átalakításoknak az állam kedvezőtlen pénzügyi helyzete. De lássuk, hogy a számadatok milyenek mutatják a tényleges viszonyokat s a javulásnak mily fokáról tanuskodnak.

A fogházhelyiségek számát és légűrét 1872-ben és 1886-ban a következő kinttatás mutatja:

	Ügyészségi fogházak				Járásbirósági fogházak			
	1872		1886		1872		1886	
	é v b e n				é v b e n			
	száma	légüre ☒ m.	száma	légüre ☒ m.	száma	légüre ☒ m.	száma	légüre ☒ m.
A felügyelő és őrszemélyzeti helyiségek	537	37,394 ¹⁹	496	38,385 ⁶⁴	285	16,378 ⁴¹	613	34.168 ²⁴
A fogházzobák, magán- és setézzárkák és kórodák	2,421	121,666 ³⁰	2,355	133,864 ¹⁶	847	41,397 ⁰⁰	1,450	78.109 ⁹¹
A munkatermek, raktárak, stb.	314	31,659 ⁶⁰	521	63,776 ⁴¹	30	1,516 ⁴³	144	10,435 ²⁴
Ö s s z e s e n	3,272	190,720⁰⁹	3,372	235,976¹¹	1,162	59,291⁸⁴	2,207	122,713³⁹

A felügyelő és örszemélyzet helyiségeinek összes száma 822-ről 1109-re emelkedett, vagyis 34·91⁰/₀-kal szaporodott; légüre pedig 53,773 köbméterről 72,504 köbméterre növekedett, mi 34·83⁰/₀ nagyobbodásnak felel meg. Igaz, hogy ezen idő alatt a felügyelő és örszemélyzet is szaporodott, de még sem a helyiségek arányában, mert míg 1872-ben egy személyre csak 33·9 köbméter légür esett átlagosan, addig 1886-ban 41·6 köbméter. Egyébiránt a felügyelő- és örszemélyzet helyiségeinek száma csak a járásbirósági fogházaknál szaporodott, az ügyészségeknél ellenben fogyott, mi az ügyészségek számának leszállításából következik; de a helyiségek légüre ennek daczára itt is némi emelkedést mutat, tanuskodva a kimutatott javulás mellett.

A fogházzobák, magán és sötét zárkák és kórodák, vagyis a letartóztatásra szolgáló helyiségek összes száma és légüre szintén szaporodott; nevezetesen az előbbi a 15 év alatt 16·43⁰/₀-kal, az utóbbi pedig 29·99⁰/₀-kal. Az emelkedés itt is nagy részben a járásbirósági fogházakra esik. Az ügyészségi fogházakban a helyiségek száma, az imént említett oknál fogva, némileg alászállt ugyan, de a légürtartalom ezeknél is szaporodott, azonban a szaporodás kizárólag a budapesti főügyészség területére esik, míg a marosvásárhelyinél csökkenést látunk; jeléül annak, hogy az ügyészségi fogházak számának leszállítása folytán bekövetkezett fogyatkozást, az újabb építkezések és átalakítások, csak a budapesti főügyészség területén pótolták eddigelé némileg helyre.

A járásbirósági fogházhelyiségek szaporodása első sorban az ügyészi fogházaknak a reductio folytán járásbiróságivá történt átváltozásából származott. Jelentékenyebb építkezések itt azért nem tétettek, mert ez a bíróságok székhelyeinek megállapításáig sok helyen kockázattal járna.

Ha ezek után a letartóztatásra szolgáló helyiségeket összehasonlítjuk az átlagos rablétszámmal, azt látjuk, hogy a javulás nem valami jelentékeny, minthogy az építkezésekkel és átalakításokkal csaknem egészen lépést tartott az átlagos rablétszám növekedése is.

Legkedvezőbb fejlődés észlelhető különben a munkatermek, raktárak s egyéb helyiségek körül; ezek száma 15 év alatt 344-ről 665-re, légürük pedig 33,176 köbméterről 74,212 köbméterre emelkedett. Térfogatuk tehát jelenleg a kétszeresét is jóval meg-

haladja a másfél évtized előtti térfogatnak. Itt már számra és térfogatra nézve, úgy az ügyészségi, mint a járásbirósági fogházaknál, úgy a budapesti, mint a m.-vásárhelyi főügyészség területén, mindenütt örvendetes haladást látunk. Hogy a munkatermek illetén szaporítása mennyire mozdította elő a rabmunka czélszerű kihasználását, arról alább a munkaviszonyok ismertetésénél fogunk bővebben szólni.

Ezen összehasonlító adatok előrebocsátása után érdekes még tudnunk, hogy a jelenlegi fogházak közül hány rendelkezik s hány nem rendelkezik a különböző célra szolgáló fogházi helyiségekkel. Ez irányban a következő adatok nyújtanak felvilágosítást:

A felügyelő és őrszemélyzet számára valamennyi ügyészségi fogházban van helyiség, a járásbirósági fogházaknak ellenben 18·95°/_o-ában nincs. Ily helyiség az előbbieknél 58 esetben magánlakásul is szolgál, az utóbbiaknál ez irányban adatok nem gyűjtettek ugyan, de itt rendszerint az őrhelyiség magánlakásul is szolgál.

Közös fogházszoza az ügyészségi fogházak közül csak egyben nincs, a balassa-gyarmatiban, mely a magán rendszer szerint épült, kóroda ellenben az összes számnak 17·91, magánzárka 35·82, setétzárka pedig 26·87°/_o-ában hiányzik.

Munkaterem, raktár, rabkonyha az ügyészségi fogházak legnagyobb részében található, kápolna és imaterem szintén 61·19°/_o-ban, de fürdőszoba már alig több mint a fogházak felében, halottas kamara jóformán csak egy harmadában, orvosi rendelő szoba egyötödében, külön iskolaterem pedig csak 16·42°/_o-ában. Földalatti helyiséget 14 ügyészség kénytelen használni letartóztatási helyiségül.

A mi a járásbirósági fogházakat illeti, közös fogházszozával az összes számnak háromnegyedrészre rendelkezik, magánzárka ellenben közel háromnegyedrészében hiányzik, setétzárka csak 8·16, kóroda pedig csak 3·68°/_o-ában van. Az egyéb helyiségek közül csak a raktárak és rabkonyhák fordulnak elő nagyobb számmal, munkaterem, fürdőszoba, kápolna vagy imaterem csupán elvétve akad, itt is leginkább a volt ügyészségi fogházaknál, más helyiség kivételkép van egy-egy járásbirósági fogháznál.

Külső helyiségeiket csak az ügyészségi fogházak mutatták ki. Udvarral az ügyészségi fogházak legnagyobb része bir, kert

alig van egynegyed részénél, füztelep nem egészen egyharmadánál.

Felette fontos a letartóztatásra szolgáló (közös fogházszoba, magán- és setétzárka, kóroda) helyiségek *légürét és befogadási képességét az átlagos rablétszámmal* összehasonlítani, mert csak innen láthatjuk, hogy mely fogházak felelnek meg teljesen rendeltetésüknek. Itt mellőzve a járásbirósági fogházakat, melyeknél túltöltöttség alig észlelhető, csakis az ügyészi fogházakat mutatjuk be, azonban a két főügyészség területét elkülönítjük. E szerint volt:

Folyó szám	Az ügyészségi fogházak megnevezése	A letartóztatási helyiségek összes			Átlagos rablétszám	Tehát a befogadási képesség	
		száma	légüre	befogadási képessége		+	-
	I. A budapesti főügyészség területén.						
1	Arad	20	1,345'06	71	159	—	88
2	Aranyos-Maróth	52	2,951'77	54	71	—	17
3	B.-Gyarmat	173	4,040'05	197	260	—	63
4	Beregszász	35	2,559'19	134	174	—	40
5	Besztercebánya	28	1,469'23	69	103	—	36
6	Békés-Gyula	21	922'04	46	121	—	75
7	Budapest	67	5,763'69	302	324	—	22
8	Debreczen	19	1,050'74	59	112	—	53
9	Eger	25	2,460'81	122	198	—	76
10	Eperjes	57	3,628'71	152	107	45	—
11	Fehértemplom	44	2,535'88	135	137	—	2
12	Fiume	21	2,087'00	110	26	84	—
13	Győr	57	5,019'11	250	92	158	—
14	Ipolyság	9	736'28	39	89	—	50
15	Kalocsa	15	1,002'00	48	158	—	110
16	Kaposvár	23	1,965'00	105	263	—	158
17	Karánsebes	28	1,260'93	68	122	—	54
18	Kassa	56	4,945'57	206	218	—	12
19	Kecskemét	23	2,291'65	122	93	29	—
20	Komárom	96	1,997'69	142	195	—	53
21	Lőcse	16	1,466'02	75	89	—	14
22	Lugos	13	1,842'00	96	128	—	32

Folyó szám	Az ügyészségi fogházak megnevezése	A letartóztatási helyiségek összes			Átlagos rablétszám	Tehát a befogadási képesség	
		száma	légüre	befogadási képessége		+	-
23	Marmaros-Sziget	20	1,621'81	84	131	—	47
24	Miskolcz	21	2,115'00	112	333	—	221
25	Nagy-Becskerek	134	3,080'40	162	122	40	—
26	Nagy-Kanizsa	35	1,865'27	97	134	—	37
27	Nagy-Kikinda	29	1,314'75	62	120	—	58
28	Nagyvárad	150	4,221'09	268	434	—	166
29	Nyiregyháza	26	2,859'25	145	205	—	60
30	Nyitra	36	2,266'39	117	227	—	110
31	Pancsova	33	1,710'36	85	138	—	53
32	Pestvidék	50	3,226'05	168	255	—	87
33	Pécs	49	3,597'59	181	175	6	—
34	Pozsony	66	1,622'85	85	201	—	116
35	Rimaszombat és	8	754'60	38	74	—	36
	Pelsőcz	12	855'42	44	58	—	14
36	Rózsahegy	14	1,308'04	66	73	—	7
37	S.-A.-Ujhely	48	3,626'03	184	302	—	118
38	Sopron	30	725'51	44	105	—	61
39	Szabadka	12	785'10	41	62	—	21
40	Szatmár-Németi	24	1,813'68	95	131	—	36
41	Szeged	108	5,483'05	228	81	147	—
42	Szegzárd	32	2,322'00	122	117	5	—
43	Székes-Fejérvár	22	1,319'58	63	124	—	61
44	Szolnok	17	1,182'37	62	67	—	5
45	Szombathely	61	1,657'33	95	141	—	46
46	Temesvár	33	2,227'23	117	220	—	103
47	Trencsén	21	1,052'40	55	87	—	32
48	Ujvidék	16	1,501'40	79	100	—	21
49	Veszprém	51	2,105'00	105	169	—	64
50	Zala-Egerszeg	39	2,837'02	97	225	—	128
51	Zilah	8	387'37	21	63	—	42
52	Zombor és	26	2,619'68	135			
	Szonta	4	125'79	7	169	—	27
	Összesen	2,133	117,530'28	5,866	8,084	—	2,218

Folyó szám	Az ügyészségi fogházak megnevezése	A letartóztatási helyiségek összes			Átlagos rablétszám	Tehát a befogadási képesség	
		száma	légüre	befogadási képessége		+	-
	II. A m.-vásárhelyi főügyészség területén.						
1	Besztercze	15	1,010'18	43	64	—	21
2	Brassó	24	1,804'17	89	161	—	72
3	Csik-Szereda	18	836'98	44	47	—	3
4	Deés	12	1,474'88	77	84	—	7
5	Déva	13	980'50	51	118	—	67
6	Erzsébetváros	12	1,193'61	62	65	—	3
7	Gyula-Fehérvár	12	1,785'15	92	183	—	91
8	Kézdi-Vásárhely	10	659'42	35	41	—	6
9	Kolozsvár	32	2,081'44	106	248	—	142
10	M.-Vásárhely	26	2,147'87	110	87	23	—
11	Nagy-Szeben	21	465'25	25	69	—	44
12	Sz.-Udvarhely	16	1,033'65	51	41	10	—
13	Torda	11	861'88	45	78	—	33
	A maros-vásárhelyi főügyészség területén .	222	16,333'88	830	1,286	—	456
	A budapesti főügyészség területén	2,133	117,530'28	5,866	8,084	—	2,218
	Együtt	2,355	133,864'16	6,696	9,370	—	2,674

A felsorolt 65 illetőleg 67 ügyészségi fogház közül a befogadási képesség csak 10-nél haladja meg az átlagos rablétszámot, 57 fogházban azonban a létszám sokkal nagyobb, mint a befogadási képesség. Ügyészségi fogházaink, a tudomány által megállapított és általunk elfogadott 19 köbméter légürt véve fel egy személyre, összesen 6,696 letartóztatottat képesek befogadni, minthogy azonban az átlagos rablétszám 9,370 volt, 2,674-gyel több egyén volt fogházainkban elhelyezve, mint a mennyit a befogadási képesség megenged. Pedig az átlagszámok a helyzetet részben még kedvezőbbnek tüntetik fel, mint az időnkint a valóságban volt, a mennyiben a letartóztatottak létszáma a téli időszakban az egész évi átlagot messze túlhaladja. Ilyenkor tehát a fogházak

zsúfoltsága még kiáltóbb, mint a milyennek az, az évi átlagos rablétszám szerint látszik.

Az itt feltárt kép setét, de nem vigasztalan, különösen akkor, ha a multtal hasonlítjuk össze, látjuk, hogy az erős igyekezet és szakértelem, a rendelkezésre álló eszközök csekélysege mellett is, eredményt tudott felmutatni még ezen irányban is.

A két főügyészség területére nézve az 1872-iki és 1886-iki állapotok közt a következő eltérést látjuk:

a kellőleg el nem helyezhető foglyok, a fogházak befogadási képességének ‰-ban

	1872-ben	1886-ban
a budapesti főügyészség területén .	44.64‰	37.81‰
a m.-vásárhelyi főügyészség » .	57.58‰	54.94‰
Együtt .	47.16‰	39.93‰

Mig tehát az 1872-ki létszám 47.16‰-kal haladta felül az ügyészségi fogházak befogadási képességét, 1886-ban már csupán 39.93‰-kal. E számok tehát határozott javulásról tanuskodnak, különösen ha figyelembe vesszük, hogy ez idő alatt az ügyészségi fogházak száma 107-ről 67-re apadt és az összes építkezési költség a lefolyt tizenöt év alatt a másfél millió forintot sem haladta meg. Külön tekintve a két főügyészséget, azt tapasztaljuk, hogy a budapesti főügyészség területén már 15 év előtt is jobbak voltak a viszonyok s jobbak ma is, sőt jelenleg még nagyobb a különbség, mert itt a javulás erősebb volt, mint a Királyhágón túl.

Az elhelyezés egészségügyi következményeit alább — a foglyok betegségi és halálozási viszonyainak fejtegetésénél — fogjuk bővebben méltányolni. Mielőtt azonban ezt tennénk, a foglyok jelenlegi *élelmezési viszonyaival* — mint a fogház egészségügyének második főtényezőjével — kell foglalkoznunk.

A vizsgálati foglyok sajátjukból élelmezhetik magukat, kivéve, ha igen súlyos büntett gyanujával terheltetnek, vagy e kedvezménynyel visszaéltek. A külvilággal való tilos közlekedés megakadályozása végett azonban a behozott ételek átvizsgálatnak.

Az elzárásra ítélték szintén táplálkozhatnak a sajátjukból, valamint a fogházra ítélték közül azok, kiknek a bíróság különösen figyelemre méltó okoknál fogva, a btk. 41. §. alapján azt kivételesen már az ítéletben megengedte.

Ámde a saját költségen való élelmezésnek esetei a gyakorlati életben, főleg az ügyészségi fogházaknál, igen ritkán fordulnak elő; mert a foglyok legnagyobb része szegénységénél és hozzátartozói lakhelyének távolságánál fogva, e joggal nem igen élhet s az állami élelmezést kénytelen igénybe venni. Ez pedig a következőkből áll:

Az *egészségesek* kapnak reggel egész napra 56 deka (egy font) fekete kenyeret, délben 0.35 L. (egy messzely) rántott levest és ugyanannyi főzeléket, vasárnap és csütörtökön 105 gr. (6 lat) főtt hussal, más napokon hus nélkül, *este semmit*.

Egy főre egy napi étadag átlag 12.14 krba kerül, a kenyér s tűzifa hozzászámításával pedig 19.86 krba. A betegek élelmezésére hat fokozatú étrend van megállapítva és ezeken kívül más ételek is (fogházi háztartási szabályok 23. §.) ha azok az illető egészségének helyreállításához mulhatlanul szükségesek. Ezek az úgynevezett »külön orvosi rendelmények.«

Áttérve a letartóztatottak *betegségi és gyógykezelési* viszonyaira, a következő adatokat találjuk:

15 év alatt a budapesti főügyészség területén a letartóztatottak átlagos száma 45.717 volt, ezek közül megbetegedett 8,302, azaz 1,000 közül 182, természetes halállal kimult 207, tehát 1,000 közül 5, öngyilkos lett 2; a maros-vásárhelyi főügyészség területén, a 7,911 átlagos létszámból beteg lett 1,056, azaz 1,000 közül 133, meghalt 25, azaz 1,000 közül 3, öngyilkossági esett itt csak elvétve fordult elő. Látjuk tehát, hogy a budapesti főügyészség területén a betegedési és halálozási viszonyok kedvezőtlenebbek, mint a maros-vásárhelyi főügyészség területén; az öngyilkossági esetek száma is amott valamivel nagyobb. Mindkét főügyészség területén 15 évi középszámítással a letartóztatottak száma évenként 53.628, kik közül megbetegszik 9,358, azaz 1,000-ből 174, meghal 232 azaz 1,000-ből 4, öngyilkossá lesz 2.

A halandóságot véve zsinórmértékül az egészségi állapot megítélésénél, tekintettel a fogság általános egészségbontó hatására, a kir. ügyészségi fogházak egészségi viszonyait kielégítőnek mondhatnók; azonban, ha a megbetegedési esetek nagy számát — 1,000 közül 174 — tekintjük, akkor a foglyok egészségi állapotát kedvezőtlennek kell mondanunk, szem előtt tartva azt, hogy a letartóztatottak átlagosan csak 59 napot töltöttek fog-

házban és így a fennebbi arányt nem egész évről, hanem csak az említett 59 nap után kellene számitanunk és ekkor az arány hatszorta kedvezőtlenebbé válik.

A mi az egyes szervek betegségeit illeti, leggyakoribb betegség az emésztőszervek bántalma, mely a budapesti főügyészség területén a betegségek 24.93⁰/₁₀₀-át, a m.-vásárhelyi főügyészség területén pedig 29.92⁰/₁₀₀-át, együtt 25.50⁰/₁₀₀-át teszi; a második helyet foglalja el a légzőszervek bántalma, 22.11⁰/₁₀₀-al, a *szív-, vér- edény- s mirigybántalmak* pedig a harmadik helyet, együtt 6.26⁰/₁₀₀-al.

Látható ebből, hogy a letartóztatottak közt előforduló betegségeknek több mint a fele táplálkozási zavarból, tehát a táplálkozás egészségtelen voltából ered, a mi azt bizonyítja, hogy a *fogházak levegője rossz s hogy a nyújtott élelmi czikkek elégtelenek.*

Rossz a fogházak levegője, mert azok rendszerint túltömöttek, úgy, hogy — mint fentebb láttuk — 39.93⁰/₁₀₀-kal több egyént kell befogadniok, mint a mennyire hely van; ezenfelül a legtöbb fogházban mesterséges ventiláció sincs, a mi a bajt növeli, különösen télen, midőn az ablakokat nem lehet nyitva tartani. Az ily túltömött és rozszul szellőztethető zárkák levegője annyira megtelik az emberi test kigözőlgéseivel, hogy abból a legveszedelmesebb egészségi hátrányok keletkeznek; különösen éjjel, midőn a rab ilyen helyen 7—8 órát tölt. Ezekhez járul sok helyen a fogházfalak nyirkossága, mely a falak természetes szellőzését is hátráltatja. Köztudomásu, hogy ily helyeken szokott a tüdővész és görvélykór uralkodni, azon betegségek, melyek a fogházakban is a leggyakrabban fordulnak elő.

Az egészségtan tanítása szerint egy felnőtt embernek zárt helyiségben óránként 33 \boxtimes méter levegőre van szüksége, hogy a levegőben a szénsav és egyéb az egészségre ártalmas kigözőlgés annyira fel ne szaporodhassék, hogy egyrésről a test kiválasztásai ne akadályoztassanak, másrésről pedig, hogy a szükséges élenymennyiség felvehető legyen. Fogházainkban egy letartóztatott szabályszerű elhelyezésére 19 \boxtimes méter (600 köbláb) légür van előírva; tényleg azonban egy letartóztatottra 11—12 \boxtimes méter jut a zárkákban; tehát óránként a szellőzésnek 21—22 köbméter levegőt kell szállítani, hogy az egészség által megkivánt levegőmennyiség eléressék. Ezt ajtó vagy ablak nyitás által s a falakon keresztül való szellőzéssel elérni nem lehet. Ily

módon éjjel, midőn az ablakok zárva tartatnak, és télen, midőn csak rövid időre hagyhatók nyitva, alig pótolhatunk óránként 5 \boxtimes métert, tehát a szükséges egész levegőmennyiséget csak a mesterséges szellőzés szolgáltatná.

A jó levegő hiánya, vagyis a *helyiségek túltömöttsége és a szellőztetés elégtelen volta* képezi tehát egyik főokát a letartóztatottak közt nagy mérvben előforduló táplálkozási zavaroknak, különösen pedig a légzőszervi bántalmaknak.

Ezen bajon leginkább új építkezések, különösen 2—3 fegyház építése által lehetne segíteni, mi által a fogházakban lévő mintegy kétezer fegyházra ítelt egyén elszállítható lévén, a fogházak folytonos nagymérvű túltömöttsége tetemesen csökkenne.

A másik igen fontos tényező, mely a táplálkozási zavarokat előidézi, a letartóztatottak *tápláléka*. Ez sem felel meg az egészségi követelményeknek; mert a tápanyagokat nem tartalmazza oly mennyiségben, mint a mennyit a test megkövetel, s nem oly minőségben, hogy abból a szervezet a szükséges anyagokat könnyen kilugozhassa s assimilálhassa.

Ez utóbbi hiány orvoslását célozza dr. Szikszay Sándor budapesti fogházorvosnak a foglyok élelmére vonatkozó, kísérleteken alapuló s a budapesti kir. főügyészséghez benyújtott tanulmánya és javaslata, melynek lényegét ő maga a következőben sorolja fel:

A fogházi élelmezés főhiánya, hogy fehérnye- és zsirszegény. — Az eledelek — úgy szólva — tisztán növényi anyagokból készülnek, melyekből — hogy a szervezet szükséglete fedezve legyen, — nagy mennyiséget kell felvenni, mi által az emésztés megnehezítettik, megsavanyodnak bizonyos eledelek, minek következményeül hasmenések, hányások lépnek fel. Nem sokat használ tehát az étadag-szaporítás sem, sőt egyeseknek épen ártalmára lehet. Az eledelek nem változatosak, mi által nem hatnak ingerlőleg az emésztési szervekre. A kenyér sok derczét, emészthetlen növényi burkot tartalmaz. — A foglyok napjában csak egyszer, délben kapnak meleg eledelt, mi által az eledelek felszívódása csökken, szaporodik a bélsár mennyisége s benne a tápanyagok egy része kárba vész, a bélhuzam pedig meg lesz erőltetve, rövidebb vagy hosszabb idő alatt beteggé válik.

Ezen hiányok megszüntetése végett Szikszai orvos u

étrendjavaslatot állít össze, melynek ételeiben úgy vannak kombinálva a tápanyagok, hogy naponta a foglyok 103 gr. fehérnyét, 48 gr. zsirt és 511 szénvizegyvet kapjanak.

Hetenkint háromszor kapnának 100—100 gr. hust főtt állapotban.

A kenyér, mint a rabok lényeges tápszere, kevesebb korpával bíró lisztből készítették mint eddig, hogy a bélsárral mentül kevesebb tápanyagok ürítették ki és veszzen kárba.

Az ételek változatosabbak s izletesebbek, mint az eddigi étrendben. Ajánlja továbbá, hogy a bab, borsó és lencse őrlés által sok és emészthetlen burkától megszabadítva nyujtassék, mi által azok könnyebben emészthetőkké válnak.

Igaz, hogy ezen élelmezés sem felel meg teljesen az egészségtan fennebb feltüntetett igényeinek; de mint említők, szervezetünk rövid ideig tartó eltéréseket elbir, az ország pénzügyi viszonyai pedig a legvégső határig menő takarékoságot parancsolnak.

Nem kíván tehát annyit sem, a mennyit az ország legnyomoruságosabban táplált árvamegyei szegény munkása fogyaszt (104.5 gr. fehérnye naponkint); habár az ennek élelmét képező tej, vaj, sajt stb. jobban emészthetők, mint a foglyok ételei; e tekintetben dr. Keleti Károlynak az élelmezési statisztika terén korszakot alkotó nagy munkájában igen érdekes összehasonlítások kínálkoznak.

Mínt hogy azonban ezen ételek mellett a foglyok egészsége előbb-utóbb nagyon megfogyatkozik: még egy táplálóbb élelmezést is javasol behozni azok részére, kiknél a közönséges étrend elégtelennek bizonyul, akár emésztőszerveiknek gyengesége, akár koruk vagy beteges hajlamaiknál fogva.

Ily élelmezés mellett a mostani 6 fokozatu beteg étrend teljesen kiküszöbölhető volna, és csakis egyes ételek volnának rendelendők azon betegek számára, kiknek arra szükségük van; nem pedig mint most, egy bizonyos foku étrend, melyből gyakran csak egy ételt képes megenni a beteg s a többi kárba vész.

A mit dr. Szikszay 1878-ban a közönséges és a közép-étrendre nézve javasolt, ugyanazon elveket fogadta el s csekély eltéréssel ugyanazon tápanyag mennyiséget állapította meg 1886.

szeptember havában tartott ülésén, a német börtönhivatalnokok egylete, mely a következőket határozta el:

1. A foglyok élelmezésében meg legyen a test fentartására minden elkerülhetetlenül szükséges alkatrész, nehogy valamely alkatrésznek hiánya maradandó bajokat okozzon.

2. A foglyok étele úgy készítendő, hogy abban az alkatrészek egymáshoz kellő viszonyban legyenek, hogy a test fogyasztásait fedezzék és a szervezet által jól emészthetők és kihasználhatók legyenek.

3. Az élelemnek alkalmazkodnia kell az egyéniséghez (kor és testsúly), különösen pedig a foglyok által végzett munka nagyságához.

4. Azon foglyok, kiknek szervezete a fogság alatt kiválólag szenved, ideiglenesen jobb, a követelményeknek megfelelő élelmezésben részesítenessenek.

Ezen elvek a porosz fogházakban már korábban el lettek fogadva, és ott a tapasztalat azt is igazolta, hogy a középétrend behozatala által a közönséges élelemnek ily költségszaporítás nélkül történt javítása, nemcsak az egészségi állapotot javította, hanem a költséges betegétrendet majdnem teljesen nélkülözhetővé is tette.

Ha a helyiségi viszonyok az érintett néhány új építkezés által kedvezőbbé válnának és az élelmezésnek imént javasolt javítása keresztülvitetnék, kétségtelen, hogy ez által elháríttatnak a légző és emésztő szervek betegségeinek fő okai és alig lehetne többé tartanunk a fogházainkban nagyobb mérvben előforduló kóroktól. Hiszen a süly (scorbut) máris elvesztette uralmát és veszélyes jellegét; mert e kórnak gondos orvosi kezelés és megfelelő óvórendszabályok által uraivá lehetünk. E betegségben most már kevés fogoly hal meg. Hasonlókép a csekély százalékkal szereplő örültség sem a fogházi viszonyokban találja okát, hanem kimutathatólag egyéb, a fogházon kívül álló körülményekben, nevezetesen az átöröklésben. Szóval ezen reformok keresztülvitele után nem kellene többé azon szemrehányást tenni magunknak, hogy a szabadságvesztésre ítéltnek vagy épen ártatlan vizsgálati fogolynak életét is veszélyeztettük, sőt gyakran ki is oltottuk.

Fogházi viszonyaink tárgyalásánál kiváló súlylyal bír a

fogházi munka kérdése, mely közgazdasági és erkölcsjavító szempontból veendő figyelembe. A közgazdasági szempont határozottan azt javasolja, hogy a letartóztatottak ne legyenek henye fogyasztói a társadalomnak, hanem, hogy élelmezési és egyéb szükségleteiknek legalább egy részét munkájuk által fedezzék. Az iparosok részéről azonban sokszor heves feljajdulásokat hallunk, hogy e munka, olcsóságánál fogva, megöli az aránylag sokkal drágább szabad munkát. Nem vonjuk kétségbe, hogy egyes specziális esetekben, egy-egy kis vidéki ponton, lehetnek az ily kifakadások jogosultak; általában azonban azt nem mondhatjuk. A fogházi munka által előállított iparczikkek sokkal kisebb mennyiségét fedezhetik a fogyasztásnak, semhogy árszabályozók lennének, s a hazai iparnak nem az aránylag csekély fogházi ipar, hanem a külföldi iparczikkek képezik veszedelmes versenytársát. A fogházi munka (nem értve ide az országos fegyintézetek és kerületi börtönök iparát) különben is leginkább oly téren fejlődött erősebben, mely addig jóformán parlagon hevert. Így a kosárkötés általános meghonosítása által, mint később látni fogjuk, a fogházipar valóban nagy közgazdasági feladatot is teljesített.

A javítás célja szintén azt ajánlja, hogy a foglyok munkálkodjanak. A munka mindig javítólag, nemesítőleg hat s a kiszabadult és valamely iparágban jártas fogoly, könnyebben fentarthatja magát becsületes keresményével.

Ügyészségi fogházainkban a letartóztatottak iparilag való foglalkoztatása szép haladást tett. Összesen csak 7 fogház van, u. m. a fumei, rózsahegy, szabadkai, szolnoki, trencsényi, ujvidéki és kézdivásárhelyi, hol a rabok ipari munkát nem üznek.

Kimutatásunk szerint, az ügyészi fogházakban eddigelé 26 iparág van meghonosítva; ezek közül leginkább elterjedt a kosárkötés, mely 39 ügyészségi fogházban üzetik.

A kosárkötés 1877-ben a budapesti kir. főügyészség által lön a fogházakban meghonosítva és pedig főleg azért, mert ez iparág nálunk, daczára a hazánkban található temérdek nyersanyagoknak, alig talált művelőkre. Az első nagyobb piac, hol a fogházak kosárkötési ipara versenyre kelt, a kecskeméti gyümölcs piac volt. Kosáriparunk mindjárt az első évben 1877-ben meghódította e piacot s egyuttal nagyobb lendületet adott az

ottani, már akkor is virágzó gyümölcskereskedésnek. E biztató siker és az iparág megizmosodása után, a vezénylő férfiak figyelme a mind inkább terjedő nyersszőlő-kivitelünk felé irányult, mely ez időtájt, kosarak tekintetében még mindig kizárólag a külföldre volt utalva. A kir. főügyészség felismerve nyers szőlő-kivitelünk közgazdasági fontosságát, 1878-ban tanulmány tárgyává tette az akkor majdnem egyedül álló közvetítő piacunkat, Nagy-Marost és itt csakhamar meggyőződött arról, hogy e téren is nagy feladat vár reá. Tapasztalta ugyanis, hogy a nagy mennyiségben eladásra kerülő szőlő, kizárólag külföldi kosarakban szállítatik, mely körülményt különösen jobb export-években a külföldi kosárkereskedők csakis arra használták fel, hogy kosaraikat minél drágábban értékesíthessék. Érintkezésbe lépve a nagy-marosi szőlőtermelőkkel, csakhamar egy egészséges üzlet fejlődött, minek a nagy-marosiak, de az ügyészségek is hasznát vették és a mi fő: szőlő-kivitelünk addig ismeretlen mérveket öltött, a külföldi kosarak pedig majdnem teljesen kiszorultak. Ez iparág nagyságának és gyors fölvirágzásának illusztrálásául megemlítjük, hogy míg a nagy-marosi piac meghódításának 1878-ban első évében csak 5,066 kosár 1002 forint 02 krban került eladásra, addig 1886-ban a kosarak száma 107,588 dbra és 9,340 kasfedélre, összesen 20,134 frt 21 kr. értékre emelkedett. Az ezen időszak (1878—1886) alatt pedig, egyedül a nagy-marosi piacon elkelt 667,063 db kosár, 14,390 kasfedő, 124,728 frt 81 kr. értékben. Ez eredmény és e számok, azt hisszük, bővebb magyarázatot alig igényelnek.

A foglyok azonban nemcsak kizárólag ipari munkával foglalkoznak, egy részük irodai és egyéb házi munkára, másrészük külső munkára, vagy napszámos munkára is használtatik. Hogy különben a letartóztatottak közül 1886-ban hányan és minő munkával voltak elfoglalva, azt a következő kimutatásból látjuk:

1. Ipari munkával foglalkozott :		%
a) munkabérlő részére	3,200	21.64
b) házi kezelés mellett	3,694	24.87
2. Egyéb munkánál nyert alkalmazást :		
a) irodai és egyéb házimunkával	3,297	22.19
b) külső telepeken	927	6.24
c) napszámos munkával	3,738	25.10
Összesen	14,856	100.00

A munkával elfoglaltaknak tehát 46.41 $\frac{0}{10}$ -ka foglalkozik ipari munkával, 53.59 $\frac{0}{10}$ -ka pedig egyéb, főleg napszámos és házi munkával.

A letartóztatottak munkaereje azonban korán sincs kellőleg kihasználva, mert a letartóztatottak kellően foglalkoztatva csak 16 ügyészségi fogházban voltak, 51-ben ellenben nem és itt kiemelni óhajtjuk, hogy e téren a marosvásárhelyi főügyészség állapota különösen kedvezőtlenek, mert itt csak egy fogházban voltak a letartóztatottak kellően foglalkoztatva, míg a rabmunkaerő tizenkét fogházban (a tizenhárom közül), csak részben volt kihasználva.

Az akadály többnyire a helyiség hiányában s csak részben rejlik a munkahiányban. Daczára annak, hogy a munkatermek építése, illetve kibővítése, mint azt a fogházi helyiségek tárgyalásánál kimutattuk, 1872. óta nagyobb mérveket öltött, még mindig elégtelenek és a rabmunka czélszerű kihasználása, de különösen a fogházipar emelése czéljából új munkatermek építése, még mindig fölötte szükséges, és pedig különösen első sorban a maros-vásárhelyi főügyészség területén lévő ügyészségi fogházaknál.

A munkakeresmény évi összege még 1872-ben a 30,000 frtot sem érte el, ma azonban meghaladja már a százezret. Legtöbb folyt be a házi kezelés mellett végzett ipari és egyéb munkáért, nem áll azonban távol ettől a vállalkozóknak teljesített munkáért befolyt összeg sem. A letartóztatottak a teljesített házimunkáért nem mindenütt díjaztatnak; az e czimen kimutatott összeg, azon jutalom gyanánt kiosztott kisebb összegből ered, mely az ügyészségi fogházak egy részénél a teljesített házimunkáért a munkaöszön és szorgalom előmozdítása végett kiosztatott. Feltűnő és a felügyelők képességére, valamint a kir. ügyészek gondos ellenörködésére valló körülmény, hogy a házi kezelés mellett csaknem kivétel nélkül nagyobb összeg esik egy munkanapra, mint a vállalkozók részére teljesített munkánál.

A letartóztatottak munkakeresményéből mennyi esik az állam s mennyi maguk a munkások részére. 15 évi átlagban az állam évenként 47,529 frtban részesült, a munkások 18,075 frtban, vagyis az előbbire 72.45 $\frac{0}{10}$, az utóbbira 27.55 $\frac{0}{10}$ -ka esett a munkakeresménynek. Ez az arány megfelel a fogházi szabályok

rendelkezésének. Az összeg azonban, az összes munkakeresmény emelkedéséhez képest, az utóbbi években szintén nagyobb, úgy, hogy 1886-ban már az állam 84 ezer frtot kapott, a munkásoknak pedig 27 ezer forint jutott a munka-keresményből.

A járásbirósági fogházakban általán véve nincs rendszerezve a munka. De egyes nagyobb városokban, különösen a megszüntetett törvényszékek helyén, már korábban tétettek ez irányban kísérletek, s ujabban itt is kielégítő eredményeket tapasztaltunk.

Az 1886. év végével a következő járásbiróságoknál volt az ipari munka, rendszerezve, u. m. : a budapesti IV—IX. kerületi, a jászberényi, kis-ujszállási, a nagy-károlyi, az oravicza-bányai, a palánkai (az ujvidéki ügyészségi fogház füztelepe), a pápai és zólyomi járásbiróságoknál. Ezeknél is főleg a kosárkötés van meghonosítva.

Az erkölcsi javítás a büntetés végrehajtásának egyik kiválóan fontos feladata. Ez leginkább helyes oktatással érhető el. Különösen figyelemreméltó tehát a kérdés, miként áll az *oktatás ügye* a fogházakban? Hitoktatásban és erkölcsi tanításban csaknem valamennyi ügyészségi letartóztatott részesül, a mennyiben csaknem minden fogháznál több felekezeti lelkész van alkalmazva. Az elemi oktatás azonban lassan halad, összesen csupán 18 ügyészségi fogházban van életbeléptetve, itt is leginkább a rabsegélyző egyletek közreműködésével. Volt pedig az oktatásban részesült foglyok száma 1886-ban :

a budapesti főügyészség területén . . .	3,249
a m.-vásárhelyi » » » . . .	184
Összesen . . .	<u>3,433</u>

A hitoktatást összesen 176 lelkész teljesítette, tanító összesen 21 volt alkalmazva; és pedig a budapesti főügyészség területén 18, a maros-vásárhelyi főügyészség területén 3. A mi az oktatók átlagos javadalmazását illeti, egy lelkész átlagosan 54.71 frt, egy tanító pedig 143.70 frtot kap. Az oktatás költségeit jobbra az állam fedezi, a marosvásárhelyi főügyészség területén kizárólag ez. A budapesti főügyészség területén az oktatás költségeihez már a rabsegélyző egyletek is hozzájárulnak 1,087 frttal, az egész összeg 8.42^o/_o-kával; ezenkívül e nemes célra alapítványokból és egyebekből is folyik be némi csekély összeg.

Az oktatás mellett, a nevelés és erkölcsi javítás előmozdítására kiváló fontossággal bírnak a *fogházi könyvtárak* is. Ezeknek alapját Pestmegye vetette meg; a kir. bíróságok rendezése óta örvendetesen halad, úgy, hogy jelenleg egy ügyészségi fogház sincs könyvtár nélkül. Ezekben a könyvtárakban jelenleg összesen hétezer művet és közel 24,000 példányból álló gyűjteményt őriznek. Szakok szerint tekintve a műveket, szépirodalmi és közművelődési művek vannak túlsúlyban, a mit, ha az e szakhoz tartozó művek helyesen választatnak meg, csakis helyeselhettünk. Mert a letartóztatottak lelke és elméje legtöbbször nincs annyira kiművelve, hogy ott a komoly ismeretek magva kedvező talajra találna, legelőször tehát a kedély oldaláról igyekezzünk hozzájuk férközni, hogy így lelkek és elméjük lassanként megnyilatkozván, a komoly tudás befogadására is képessé válják. Az átlagos rablétszámmal hasonlítva össze a művek és példányok számát, a művek száma csaknem eléri, a példányok száma pedig többszörösen meghaladja ezek számát. A könyvtárak szegénysége tehát mai napság már nem akadály, hogy a letartóztatottak szellemi táplálékban is részesüljenek.

A letartóztatottak *tartási költségei* tisztán az ügyészségi fogházakban a lefolyt 15 év alatt közel 13 millió forintot vettek igénybe. Az évi átlag 854,811 ezer forintra rúg; voltak azonban évek, melyekben e költség a 900 ezer forintot is meghaladta.

Ha az egyes kiadási tételeket vizsgáljuk, az összes kiadásoknak jóval több mint felét (15 évi átlag szerint 62.91 %/o-kát) az élelmezési költségek vették igénybe, azután következik a ruházat és ágynemű, majd a tüzifa, tisztaság fentartása, a rabszállítás, a betegápolás s a szerelvényekre stb. fordított költség. A 15 év alatt valamennyi tétel tetemesen emelkedett, a szerelvényekre fordított kiadás kivételével. Különösen nagy emelkedését látjuk, a ruházatra és tisztaság fentartására évenként kiadott összegeknek, mi arról tanuskodik, hogy a tisztasági követelményekre mind nagyobb gond fordítatik. — A ruházat és ágyneműre kiadott összegek 1872-ben csak 5.99 %/o-kát képezték az összes tartási költségeknek, 1886-ban ellenben 11.00 %/o-kát; a tisztaság fentartására fordított költségek 1872-ben 0.66 %/o-kát 1886-ban 2.77 %/o-kát; a tüzifa arányszáma is 3.09 %/o-ról 5.12 %/o-ra emelkedett,

a világításé 0.71-ről 2.38 $\%$ -ra, a betegápolási költségek pedig 0.67 $\%$ -ról 2.20 $\%$ -ra.

A járásbirósági fogházakra nézve nem gyűjtettek hasonló részletességgel a tartási költségek, ott csak az élelmezési költség nyert külön feltüntetést. Ezek összege 15 év alatt meghaladta a 2 millió forintot, az évi átlag 144,414 forint, legkevesebb volt 1872-ben (80 ezer frt) s legtöbb 1885-ben (178 ezer frt) vagyis a számos ügyészségi fogház megszüntetése évében. Az élelmezési költségek aránya az utóbbi években mindinkább leszállt, a többi költségekkel szemben (absolute inkább emelkedett), mi arról tanuskodik, hogy a járásbirósági fogházakban is mind több gondot kezdenek fordítani az élelmezésen kívül azon költségekre is, melyek a tisztaság és testi épség fentartására irányulnak.

A tartási költségek közt, mint már említők, legnagyobb szerepet visznek az *élelmezési költségek*, miért is ezekről részletesebben kell szólnunk. Az élelmezési költségeket a letartóztatottak számával kombinálva, először az ügyészségi fogházakra vonatkozólag azt látjuk, hogy egy letartóztatottra átlag 10 frt 03 kr élelmezési költség esett; a budapesti főügyészség területén valamivel több (10 frt 45 kr), a marosvásárhelyi főügyészség területén ellenben jóval kevesebb, csak 7 frt 57 kr. Az egyes éveket tekintve, az egy letartóztatottra eső élelmezési költség a budapesti főügyészség területén 8.10—13.20 forint közt, a marosvásárhelyi főügyészség területén 5.32—10.76 forint közt, az egész országban pedig 8.21—12.33 frt közt váltakozott. E számok azonban tiszta képet nem adnak, mert az egyik évben több, a másikban kevesebb időt töltött egy-egy letartóztatott a fogházban; hogy tehát helyes képet nyerjünk, az élelmezési költséget a letartóztatottak által fogházban töltött napokkal kell összehasonlítani. Ekkor azt látjuk, hogy egy letartóztatottnak az élelmezése naponként 17 krba került (a marosvásárhelyi főügyészség területén csak 14 krajczárba.) A naponkénti élelmezési költség a hetvenes években, sőt még a nyolczvanas évek elején is jóval magasabb volt, mint az utóbbi években, ez azonban nem a letartóztatottak élelmezésének leszállításában leli magyarázatát, hanem első sorban a piaczi árviszonyokban. Míg ugyanis a 70-es években az élelmiszerek jóval drágábbak voltak, addig az utóbbi

években rohamosan alászállottak. A marosvásárhelyi főügyészség területén az élelmezés általában olcsóbb volt, mi részben az élelmi szerek ottani alacsonyabb árának, de még inkább a silányabb élelmezésnek tulajdonítható.

A járásbirósági fogházakban az élelmezési költségek általában alacsonyabbak, mint az ügyészségi fogházakban, a mi abban leli magyarázatát, hogy aránylag sokkal nagyobb azon letartóztatottaknak száma, kik sajátjokból élelmezik magukat, mint az ügyészségi fogházakban és azok száma az átlagos élelmezési költség magállapításánál levonható nem volt, mely körülmény okozza azt, hogy a járásbirósági fogházakban letartóztatottak élelmezésének költségében fejenként átlag csak 14 kr. szerepel, holott tényleg az ügyészségi fogházakra nézve kimutatott egy főre eső költséget jóval meghaladja. E körülménynél fogva, az alábbi összehasonlító kimutatásnál, csak az ügyészségi fogházaknál felmerült élelmezési költséget vehettük tekintetbe és mint fennebb kimutattuk, az ügyészségi fogházakban egy letartóztatott napi élelmezése a jelenlegi étkezési rend mellett — beleszámítva a betegek élelmezését is — átlag 17 krba kerül.

Ha a dr. Szikszay által javasolt étrend fogadtatnék el, mely 23 krra van előirányozva, tekintve azt, hogy ez összeg csak kikiáltási árul szolgálna és a tapasztalat szerint ebből 20—30 % leengedés érhető el, mihez járul még azon körülmény is, hogy tetemesen javítva lévén így a foglyok élelmezése, a gyógykezelési költségek megapadnak, a beteg adagok rendelésének szüksége pedig csak nagy ritkán merülne fel: az összes élelmezési költségtöbblet alig haladná meg évenként az 50 ezer frtot. Ezen költségtöbblet a foglyok egészségügyi viszonyai szempontjából nagyon is indokolt volna.

A letartóztatottak, a tartási költség fejében, a fogházban eltöltött minden napért, a tényleg kiadott 26 krt tartoznának megtérítésül fizetni; de az ily térítmények csak ritkán hajthatók be, legtöbb esetben, mint behajthatlanok töröltetnek.

Az ügyészségi fogházakban a tartási költségeknek 15 évi átlag szerint csak 8.79 %-ka térült meg, 91.21 %-kát maga az állam viselte. Az arány azonban némileg itt is javult, mert míg eleinte csak 5.87 %-ka térült meg a tartási költségeknek, addig az utóbbi években már 7—9 % folyt be.

A térítmények a 70-es évek közepén bővebben folytak be, mint jelenleg. Ma az összes tartási költségeknek csak 9,08 % -kát fedezik. Kimutatásunk szerint 11.695,157 frtot tenne a hátralékban maradt rabtartási térítmény, ez összeg azonban behajthatlanság czimén történt leírások után tényleg 1.063,718 frtra redukálódik.

Hátra van még, megemlékeznünk a *foglyok segélyezéséről* is. Tudva van, hogy a fogházaknak különös gondját képezi a javítás. Hála az intéző személyek buzgalmának, humánus törekvéseinek s ezéltudatos eljárásának, ez a cél mindinkább megközelítettik és az a fogoly, ki büntetését kiállva, elhagyja fogházát, sokszor erkölcsileg megújhódva lép vissza abba a társadalomba, melyből saját bűne által számkivetette magát. Kiszabadulásakor azonban új, nehéz megpróbáltatás vár reá. Előbbi életkörülményei a legtöbbször teljesen megváltoztak, új létfentartást kell magának keresnie; de itt minden lépten azzal a hideg visszautasítással és gyanakvással találkozik, melyet előbbi élete s megbélyegzett multja támaszt a közönségben. Ily nehéz megpróbáltatások közt, sokszor a viszonyok kényszere alatt, az erkölcsileg megjavult bűnös ismét visszasülyed oda, a honnan hosszú szenvedés és megpróbáltatások árán kiemelkedett, áll pedig ez különösen a városi népelemre, mert ez nehezebben jut újra keresethez, mint a falusi ember. Ezért van kiválólag nagy fontossága azon segélyezéseknek, melyekben a kiszabadultak részesíttetnek, és itt igazán szép, nagy, nemes hivatása van nemcsak az egész társadalomnak, de az államnak is. — Az állam fel is fogva e czélt a büntetőtörvénykönyv megalkotása alkalmával, nevezetesen a 27. §. rendelkezése által gondoskodott arról, hogy a kiszabadulók segélyben részesülhessenek, azonban sajnos, a társadalom még mindig idegenkedik ez eszmétől, pedig e nélkül az állam tetemes segélye mellett is, minden törekvés csak félsikerre vezethet.

A 67 ügyészségi fogház közül a kiszabadult foglyok csak 6-ban nem segélyeztetnek, u. m. az aranyosmaróti, a pozsonyi, a rózsahegyzi, a sátoraljaujhelyi, szegzárdi és csikszeredai fogházakban; holott megfordítva 1872-ben még csak 6 ügyészségi fogházban volt a segélyezés rendszeresítve. A 15 év alatt összesen 6,386 egyén részesült segélyben s közöttük 16,354 frt osztatott ki; egy-egy kiszabadult tehát átlagosan 2,56 frt segélyt kapott.

A rabsegélyezésre fordított összegek főleg a pénzbüntetésekben és munkakereseményekben folynak. A legtöbb esetben tehát a büntetőtörvénykönyv 27. §-a értelmében, a kiszabott pénzbüntetések képezik azon forrást, melyből a rabsegélyezésre szükséges összegek kerülnek, másod sorban a rabsegélyző egyesületek és rabtartási átalányok.

A rabsegélyző egyesületeknek eddigelé inkább jövőjük van, mint múltjuk, csak lassan terjednek, de azért már az eddig fölmutatott eredmény sem megvetendő. Első helyen áll itt a budapesti rabsegélyző-egyesület, mely létesített menedékháza s a szabadultaknak hasznos polgári foglalkozások szerzése által, már eddig is kiváló érdemeket szerzett.

A rabsegélyző egyesületeket az emberbaráti szeretettől áthatott kis számú lelkes férfiak hozták létre, és tartják fenn; kívánatos, hogy a társadalom is tegye meg e téren kötelességét s a közügy érdekében minél általánosabban és nagyobb buzgalommal rója le az emberszeretet és a humanizmus adóját.

Örvendetes lendületet adott a segélyezésnek, hogy jelenlegi igazságügyi miniszterünk körrendeletben hívta fel törvénykezéseink figyelmét a rabsegélyző egyesületek alakítására és e felhívás nem is maradt holt betű, mert az ország majd minden részében alakultak vagy alakulnak ily egyesületek.

A fogházak beléletében kiváló szerepe van a *fegyelemnek*, melynek nemcsak a letartóztatottak rendelvek alá, hanem maga az őrszemélyzet is.

A felügyelő és őrszemélyzetre kiszabott büntetések elég számosak voltak, mi arról tanuskodik, hogy megfelelő személyzetet nem egy könnyen lehet ujonczozni a kinálkozó elemek közül és hogy a fegyelem csakugyan erős kezekkel gyakoroltatik. A büntetési esetek számában némi emelkedést látunk, mi a fokozódó szigorrról és a felügyelet intenzivitásáról tanuskodik. A 15 évi átlag szerint leggyakoribb volt a fogság és a büntetések legenyhébb alakja a szóbeli rosszalás. Gyakran előfordult a szabad idő elvonása s a nehezebb szolgálatra való alkalmazás. Az elbocsátás sem volt ritka büntetés, különösen 1873- és 1874-ben, tehát a szervezkedés éveiben, midőn sok selejtes elem jutott be, mely képtelen volt a szolgálata követelményeinek megfelelni.

A letartóztatottakra kiszabott büntetések évi átlaga megközelíti a másfélezret; az egyes években 1065—1897 közt ingadozott, a letartóztatottak számához képest némi emelkedést látunk, s az arányszám is az utóbbi években kedvezőtlenebb.

Ügyészségi fogházainkban a fegyelem gyakorlása mindinkább megfelel a modern humanizmus követelményeinek. 1872-ben a büntetéseknek 37.45⁰/₀-kát bört képezte; tudva, hogy mily nyomoruságos s mennyire elégtelen a fogházi élelmezés, annak még börtökkel való súlyosbitása valóban túlmegy az igazolható büntetés határain s legtöbb esetben egyenlő a letartóztatott egészségének megtámadásával. Ma már a börtbüntetés csak a legszükségesebb esetekre szorítkozik és 1886-ban az összes büntetési eseteknek csak 13.93⁰/₀-kát képezte. Így szállott le a bilincsbüntetés 21.07⁰/₀-ról 12.61⁰/₀-ra, ellenben a magánelzárás, e legczélszerűbb és leghatékonyabb módja a büntetéseknek 33.03⁰/₀-ról 43.69⁰/₀-ra emelkedett. Már ez is szép eredmény, de azt hisszük, itt még további haladásra van szükség s valószínű, hogy ha az új építkezések és gyökeres átalakítások által a fogházhelyiségek jelenleg érezhető hiányai pótolva leendnek, a büntetések ezen hatályos és czélszerű módja még gyakrabban fog alkalmaztatni.

Itt véljük még felemlítendőnek, hogy az 1872—1886. időszakban a budapesti főügyészség területén 776, a maros-vásárhelyi főügyészség területén 182 szökési eset fordult elő, közülök 660, illetve 137 került vissza, vagyis összesen 958 szökési esetben 797 egyént (83.19⁰/₀) ért utól ismét a büntető igazságszolgáltatás. Ez arány különösen az utóbbi esztendőekben, midőn a szökés a legritkább esetek közé tartozott, tetemesen javult, mi a fegyelem növekvésének és fogházaink biztonság tekintetében való javulásának tulajdonítandó.

Még egyszer egy futó pillantást vetve a hazai fogházügy másfél évtized alatti fejlődésére, örömmel konstatáljuk, hogy azon buzgó férfiak, kik e nehéz, fárasztó és hálátlan ügyet kezelik, valóban érdemessé tették magukat az egész nemzet hálájára. Fogházügyünk kilépett középkori elmaradottságából s a modern vivmányok útján halad. Nem mondjuk, hogy a célhoz máris el-

jutott; attól még távol van. Nehéz pénzügyi viszonyaink s talán némi előítélet is, nem engedték, hogy az ige egyszerre testté váljék; s különösen a fogházépitkezések s a foglyok élelmezése tekintetében még mindig sok a tennivaló, a mit csak évtizedek munkája lesz képes megvalósítani. De kezd gyökeret verni a foglyokról való humanus gondoskodás, meghonosított és kiterjesztett a fogházipar, kezd javulni a foglyok egészségügyi állapota, halad a foglyok oktatása s élénken megindult a rabsegélyezés ügye. Mindez megnyugtatósul szolgál a multa s biztoszáloga egy szebb jövőnek.
